

مثل های نغز

ضرب المثل های فارسی و ریشه تاریخی آن ها

www.ketab.ir
گردآوری و تألیف: فاضله شوکت پور

تهران ۱۴۰۰

سرشناسه: شوکت پور، فاضله، ۱۳۵۶-گردآوری
عنوان و نام پدیدآور: مثل‌های نفز: ضرب‌المثل‌های فارسی و ریشه تاریخی آنها / گردآوری
و تالیف فاضله شکوت پور.

مشخصات نشر: تهران: اندیشه دانش، ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری: ۳۰۲ ص

شابک: ۸ - ۴۴ - ۶۱۳۰ - ۶۲۲ - ۹۷۸ قیمت: ۹۰۰۰۰ تومان

وضعیت فهرست نویسی: فیا

کتابنامه: ص ۳۰۲

عنوان دیگر: ضرب‌المثل‌های فارسی و ریشه تاریخی آنها

موضوع: ضرب‌المثل‌های فارسی

موضوع: ضرب‌المثل‌های ایرانی

موضوع: داستان‌های کوتاه فارسی - مجموعه‌ها

رده بندی کنگره: PIR ۳۹۹۶

رده بندی دیویی: ۳۹۸/۹۴

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۶۶۲۷۷

عنوان: مثل‌های نفز: ضرب‌المثل‌های فارسی و ریشه تاریخی آنها

گردآوری و تالیف: فاضله شکوت پور

ناشر: اندیشه دانش

صفحه آرا: مینا مجلسی

طرح جلد: مینا مجلسی

چاپخانه: نارنجستان

سال نشر: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه شابک: ۸ - ۴۴ - ۶۱۳۰ - ۶۲۲ - ۹۷۸

قیمت: ۹۰۰۰۰ تومان

حق چاپ و نشر برای انتشارات اندیشه دانش محفوظ می‌باشد، هر گونه تکثیر و کپی غیر مجاز، پیگرد قانونی دارد.

تهران: میدان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - بعد از تقاطع وحید نظری - ساختمان فروردین - پلاک ۲۸۶، طبقه دوم - واحد ۷ تلفن مرکز پخش: ۰۹۳۰۶۷۶۲۹۵۳-۵۵۳۱۲۳۰۰

فهرست مطالب

مقدمه	۵
فصل اول: ضرب المثل های فارسی	۹
فصل دوم : ریشه تاریخی ضرب المثل ها	۴۷
فهرست منابع	۳۰۳

www.ketab.ir

آنچه تو در آینه بینی عیان
 پیر اندر خشت بیند پیش از آن
 مستمع صاحب سخن را بر سر
 کار آورد
 غنچه خاموش، بلبل را به گفتار
 آورد

(صائب تبریزی)

ضرب‌المثل به معنای مثل زدن (به فارسی: داستان زدن) است و استفاده از آن کمک می‌کند به جای اینکه مقصودمان را در چند جمله بیان کنیم، آن را به طور کوتاه و مؤثر به طرف مقابل انتقال دهیم. ضرب‌المثل‌ها اغلب به سخن کوتاه و مشهوری اشاره می‌کنند که تاریخچه و داستانی پندآموز در آن‌ها نهفته است.

بسیاری از مثل‌ها پیش از اینکه در آثار نویسندگان یا شاعران دیده شوند، مدت‌ها در زبان و گویش عامیانه مردم رواج داشته و همانند افسانه‌ها و قصه‌ها، سینه به سینه نقل شده‌اند. ضرب‌المثل می‌تواند یک بیت یا یک مصرع از شعر یا حتی جمله‌ای معروف باشد. بیت مشهور سعدی «با سیه‌دل چه سود گفتن وعظ / نرود میخ آهنین در سنگ» به صورت مثل رواج یافته است یا مثل «جوفروش گندم‌نما» به کسی اشاره می‌کند که در ظاهر گفتار و عمل نیکویی دارد، ولی درون و باطنش زشت است. به طور کلی زبان و ادبیات فارسی، بخشی از شیرینی و روانی‌اش را مدیون همین ضرب‌المثل‌هاست که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.

ضرب‌المثل‌های هر ملت به‌خوبی می‌تواند خلیقات، عادات خوب و بد، فکر و اندیشه، حساسیت‌ها یا علایق آن مردم را نشان دهد. ضرب‌المثل‌ها نشان‌دهنده رفتارهای بهنجار و نابهنجار و ارزش‌ها و ضد ارزش‌های اجتماعی هستند که مردم آن‌ها را پذیرفته یا رد کرده‌اند. ضرب‌المثل‌ها از بطن جامعه برآمده‌اند و گوینده مشخصی ندارند و همه مردم طی تاریخ آن‌ها را صیقل داده‌اند.

بعضی از مثل‌ها و سخنان مشهور ممکن است بین چند فرهنگ مشترک باشند. دکتر مهدی محقق، استاد برجسته ادبیات فارسی، در مقاله‌ای به پنجاه ضرب‌المثل مشترک در سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی اشاره کرده و معتقد است که می‌توان این مضامین مشترک را نشانه نزدیکی ذهن‌ها دانست، یعنی دو نفر در دو زمان و دو مکان متفاوت، تحت تأثیر یک موضوع قرار گرفته و سخن گفته‌اند. مثل‌های معروفی مانند «از کوزه همان برون تراود که در اوست»، «خولجی بشوی رسوا، همرنگ جماعت شو»، «تو نیکی می‌کن و در دجله انداز»، «عذر بدتر از گناه»، «دوست آن باشد که گیرد دست دوست/ در پریشان‌حالی و درماندگی»، «به مرگ بگیر تا به تب راضی بشه»، «لقمان را گفتند ادب از که آموختی، گفت از بی‌ادبان»، «صبر تلخ است ولیکن بر شیرین دارد»، «دیوار گوش داره» و «صبر و ظفر هر دو دوستان قدیم‌اند/ بر اثر صبر، نوبت ظفر آید» در زبان‌های عربی و انگلیسی هم مثل و ماندهایی دارند.

گلستان سعدی، شاهکار نثر سعدی شیرازی، منبع حدود چهارصد ضرب‌المثل فارسی است، اما جالب است بدانید که بسیاری از ضرب‌المثل‌های این کتاب در آثاری مانند شاهنامه فردوسی، کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه ریشه دارد. بیت معروف «نابرده رنج، گنج میسر نمی‌شود/ مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد» را فردوسی در شاهنامه چنین سروده است: «به رنج اندر است ای خردمند گنج/ نیابد کسی گنج، نابرده رنج». همچنین

سعدی بیت مشهور «میازار موری که دانه کش است / که جان دارد و جان شیرین خوش است» را از فردوسی وام گرفته است. از دیگر اشعار فردوسی در شاهنامه که ضرب‌المثل شده‌اند، می‌توان به «توانا بود هر که دانا بود»، «جوان است و جویای نام آمده است» و «دو صد گفته چون نیم کردار نیست» اشاره کرد.

نویسندگان معاصر نیز با استفاده از ضرب‌المثل در آثار خود و تغییر آن‌ها، چهره‌ای طنزآمیز به ادبیات بخشیده‌اند. نویسندگانی چون برتولت برشت، گونتر گراس، مارتین والزر، اریش کستner، هانس ماگنوس انسنبرگر و هاینریش بل در آلمان و صادق هدایت، محمدعلی جمالزاده، علی‌اکبر دهخدا، ایرج میرزا و عارف قزوینی و هنرمندان دیگر در ایران، ستارگان درخشان ادبیات و فرهنگ مردمی هستند.

این کتاب دارای دو بخش است که در بخش نخست، ضرب‌المثل‌های فارسی به ترتیب الفبا ذکر شده و در بخش دیگر ریشه تاریخی آن‌ها به‌طور مختصر آمده است.

با سپاس

فاضله شکوت پور